

VAN LIEFDADIGHEID NAAR SOCIALE ACTIE

Léopold Vereecken ¹

In het kader van de strijd tegen de armoede heeft het 8 eeuwen gevegd om de stap te zetten van liefdadigheid naar sociale actie ² In de loop van die 8 eeuwen zijn de definitie van armoede, de manieren waarop armen benoemd werden, de benadering van armoede en de instituties die voor de hulpverlening het licht zagen geëvolueerd. Hieronder willen we deze evoluties kort schetsen.

Armoede

In de loop der tijden is het armoedeconcept sterk geëvolueerd. Het Ancien Regime beschouwde armoede als het onvermogen van personen om op een decante manier in hun levensonderhoud te voorzien. Armoede hinderde niet zolang het kwetsbare groepen overkwam: ouderen, alleenstaande moeders, gehandicapten, zieken, pelgrims, vreemdelingen, ... Het gaat om structurele armoede. De arme is niet verantwoordelijk voor zijn situatie en de samenleving stelt zich welwillend op. In tijden van crisis daarentegen spreekt men van conjuncturele armoede. Werklozen voegen zich bij de groep van personen die de stempel arm dragen. Zij worden negatief bekeken. Tegelijkertijd is men achterdochtig ten aanzien van vreemdelingen. Armoede wordt een "misdaad" die gesanctioneerd moet worden. Vanaf de 17de eeuw worden bedelaars en vagebonden opgesloten om dwangarbeid te verrichten in armentehuizen, weldadigheidsateliers ³ en bedelaarsgestichten. In de twintigste eeuw gaat men armoede prioritair beschouwen als een gebrek aan inkomen. Tegenwoordig heerst er consensus omtrent een meer multi-dimensionele invulling van armoede: gezondheid, onderwijs, huisvesting, cultuur, ... De strijd tegen de armoede zal zich dan ook op diverse fronten dienen te bewegen. Voor sommigen is armoede een zaak van individuele verantwoordelijkheid. Voor anderen is het een zaak van de samenleving.

Bij de groep armen hebben zich ook werkende armen gevoegd, mensen met een zeer laag inkomen uit arbeid. Tegenwoordig worden

landlopers niet meer opgesloten. Men kan zich daarover verheugen maar het blijven mensen zonder vaste verblijfplaats. Gevangenen worden niet als huisvesting beschouwd.

De benadering van armoede

Zoals de definiëring van armoede evolueert doorheen de tijd, zo ook de benadering ervan. Zo zijn we geëvolueerd van liefdadigheid naar sociale actie. Het is goed om de definities van de diverse benaderingen chronologisch in ogenschouw te nemen.

Liefdadigheid is voor alles een religieuze deugd die zich uit door de liefde die men voelt voor God, het goede en de naaste. Typerend voor liefdadigheid is het geven van aalmoezen. Armen worden geherbergd, gekleed en gevoed.

De weldadigheid wil goed doen voor de anderen. Men doet het vanuit een sociale interesse. De notie weldadigheid laat de hulpverlening toe het terrein van het spirituele te verlaten, te seculariseren en voorwerp te worden van overheidsbemoeienis. De arme ontvangt bonnen om zich te voeden, zich te verwarmen en zich te kleden. Voor gezondheidszorg doet hij een beroep op de armendokter.

De bijstand zal de hulpverlening omvatten zoals die georganiseerd en gecontroleerd wordt door de gemeentelijke autoriteiten. De bijstand is de actie om iemand ter hulp te snellen. De hulp is van dezelfde aard als hierboven bij de weldadigheid. De sociale werkster onder de vorm van een verpleegster verschijnt op het toneel.

De hulpverlening is de actie om iemand te ondersteunen in woord en daad, financieel en op gelijk welke andere manier. De arme verkrijgt het recht op een minimum inkomen.

Sociale actie. In de sociale actie probeert de hulpverlening (de maatschappelijk werker) de arme te sturen in zijn gedragingen en

houdingen. Het recht op een minimum inkomen blijft behouden op voorwaarde dat de arme zich plaatst binnen een sociaal inschakelingscontract.

De institutionele actoren.

Aan boven geschetste benaderingen zijn specifieke voorzieningen verbonden. Ook deze gaan we kort chronologisch behandelen. Aanvankelijk beheren religieuze gemeenschappen de tehuizen waar armen opgevangen worden. In de dertiende eeuw verschijnen vervolgens in parochies de armentafels⁴. De namen van behoeftige personen aan wie eten en kledij toekomt worden in registers bijgehouden. Ook zien diverse liefdadigheidsstichtingen het licht. Sommigen ervan huisvesten armen. In de zestiende eeuw overkoepelt het Overcaritaet⁵ het geheel van weldadigheids- en liefdadigheidsinstellingen. Tijdens de Franse overheersing in de achttiende eeuw worden per gemeente en kanton en later per arrondissement, de commissies van tehuizen en de weldadigheidscommissies ingesteld. In 1925 wordt in iedere gemeente een commissie voor openbare onderstand (COO) opgericht. De organieke wet van 8 juli 1976 installeert in elke gemeente het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW's)⁶. Aan al deze actoren dienen ook de vele private instellingen toegevoegd te worden die zich sedert de jaren 70 van de vorige eeuw hebben ontwikkeld.

Hoe de arme benoemen?

De definitie van armoede, haar benadering en de middelen om armoede te bestrijden hebben zich in de loop van de tijd gewijzigd. Hetzelfde kan gezegd worden voor het benoemen van personen die vormen van sociale uitsluiting ondergaan: arme, vagebond, marginaal, gebruikers, cliënt, begunstigde, geprepariseerde, ... allemaal termen die soms alleen tot doel hebben de scherpe kanten van de werkelijkheid te halen.

Bibliografie

Over armoede

Lieve **De Mecheleer** éd., *La pauvreté dans nos régions du Moyen âge à nos jours*, Brussel, 1991 (Archives générales du Royaume, Service éducatif, Dossiers, Première série, 9).

Paul **Bonenfant**, *Le problème du paupérisme en Belgique à la fin de l'Ancien Régime*, Brussel, 1934 (Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres, Mémoires in-8, 2e série, t. XXXV).

Griet **Maréchal**, Armen- en ziekenzorg in de Zuidelijke Nederlanden, in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, t. II, Haarlem 1982, p. 268-280, nota's p. 514; bibliografie p. 547-548.

Over het OCMW

Claire **Dickstein-Bernard**, *Les collections du Centre Public d'Aide Sociale*, Brussel, 1994 (Musea Nostra, 34).

Paul **Bonenfant**, recueil de travaux dans *Annales de la Société Belge d'Histoire des Hôpitaux*, t. 3, 1965.

1 Coördinator van de *Coordination sociale des Marolles*.

2 Deze term is de vertaling van het Franse action sociale. Zie hieronder eindnoot 6.

3 Zo was er in de strijd tegen het pauperisme een weldadigheidsatelier in het voormalig Brussels Miniemen klooster.

4 Of tafels van de heilige geest: Eén van oorsprong kerkelijke instelling ten behoeve van plaatselijke armenzorg.

5 Het Overcaritaet werd in Brussel opgericht in 1731 en was verantwoordelijk voor toezicht op openbare onderstand.

6 In de Franse gemeenschap ondergaat het Centres public d'aide sociale (CPAS) in 2004 een naamsverandering in Centres public d'action sociale om het actiemoment in de strijd tegen sociale uitsluiting en de insluiting van personen in moeilijkheden te onderstrepen.